

Dit exemplaar bestaat uit 4 blz.

GEHEIM

DE BETREKKINGEN TUSSEN DE CPN EN DE CPSU

1. Enkele journalisten van het Sowjet-partijdagblad Prawda zullen medio mei 1976 op uitnodiging van de CPN Nederland bezoeken in het kader van de uitwisseling van journalisten, die vorig jaar tussen CPN en CPSU werd overeengekomen. In oktober 1975 bracht een tweetal journalisten van het CPN-dagblad De Waarheid reeds een bezoek aan de Sowjet-Unie, hetgeen resulteerde in een serie artikelen, die nog slechts een flauwe afspiegeling gaven van de voorheen gebruikelijke kritische ondertoon in de berichtgeving over de CPSU en de Sowjet-Unie.
2. De journalistenuitwisseling vormt slechts een summiere indicatie van de verbetering, die zich in de betrekkingen tussen CPN en CPSU heeft voorgedaan. Na het eerste overleg tussen de CPN-leiding en een delegatie van de CPSU, in mei 1975 in Amsterdam gevoerd, is het gesprek op verschillende manieren gaande gehouden.
3. Hoewel de CPN-leiding zich al vele jaren principieel heeft onthouden van contacten met Oosteuropese diplomatieke vertegenwoordigers, heeft zij - zij het schoorvoetend en zonder daaraan op enigerlei wijze ruchtbaarheid te geven - contacten met Sowjet-ambassadefunctionarissen geaccepteerd. Aanvankelijk vonden alleen ontmoetingen plaats tussen tweede secretaris V.N. OPALEW en de administratief secretaris van de CPN J.F. IJISBERG. Naderhand werden door CPN-voorzitter H.J. HOEKSTRA en oud-CPN-voorzitter P. de GROOT zowel afzonderlijk als gezamenlijk in Amsterdam en Den Haag besprekingen gevoerd met Ambassadeur A.I. ROMANOW. Aan de laatste bespreking op 14 april werd waarschijnlijk ook deelgenomen door W.W. ZAGLADIN, plaatsvervangend lid van het Centraal Comité van de CPSU en eerste plaatsvervangend hoofd van de afdeling internationale betrekkingen van het Centraal Comité van de CPSU. Pogingen van andere Oosteuropese partijen om eveneens via hun diplomatieke vertegenwoordigers contact met de CPN te leggen zijn overigens op niets uitgelopen.

Ex. aan
Min. Pres
Min. BzZa
Min. BzZa

GEHEIM

Behoort bij brief no. 1275.149

4. De besprekingen tussen beide partijen blijken voornamelijk te gaan over controverses inzake de in het verleden gevoerde politiek. De CPN-leiding, i.c. de heer De GROOT, heeft geëist, dat van Sowjet-zijde de in 1972 zowel in de Sowjet-Unie als in Nederland gepubliceerde zeer ernstige critiek op De GROOT's memoires formeel en publiekelijk wordt teruggenomen. Een belangrijk gespreksonderwerp is voorts het bestaan van door Moskou gesteunde, tegen de CPN gerichte groeperingen van pro-Russische communisten. De CPN-leiding eist dat de CPSU haar handen van deze groeperingen aftrekt en heeft gedreigd (overigens zonder dat daarover in de CPN-leiding overeenstemming bestaat) een concurrerende vriendschapsvereniging met de Sowjet-Unie in het leven te roepen. Van Sowjet-zijde lijkt men er op uit zo mogelijk zonder officiële stappen of officieel ingrijpen tot een normale verhouding met de CPN te komen. Daartoe is van Sowjet-zijde onder meer aangeboden: financiële steun voor het wetenschappelijk bureau van de CPN, de stichting IPSO *); het uitgeven in het Russisch van de memoires van De GROOT en vakantiereizen naar de Sowjet-Unie voor CPN-leiders. Voor zover bekend is de CPN (nog) niet op deze aanbiedingen ingegaan. De CPN-top acht liquidatie van de controverses overigens nog slechts een formele aangelegenheid, zodat de weg naar samenwerking tussen beide partijen eigenlijk al open ligt.

5. De CPN-leden, en zelfs het overgrote deel van het partijbestuur, hebben de veranderde verhouding tot de CPSU moeten afleiden uit de positieve berichtgeving over en vanuit de Sowjet-Unie in De Waarheid (met name in de artikelen van de hand van P. De GROOT) en uit de bijwoning van het CPSU-congres door G. SCHREUDERS (adjunct-hoofdredacteur van De Waarheid en lid van het Dagelijks Bestuur van de CPN). Voor het partijbestuur, dat op 20 en 21 maart j.l. vergaderde, zette CPN-voorzitter H.J. HOEKSTRA uiteen dat het 25ste CPSU-congres duidelijk had gemaakt dat de CPSU bezig is van haar revisionistische dwalingen terug te keren en weer in het juiste spoor komt. Terloops meldde hij dat informele contacten in dit opzicht verhelderend hadden gewerkt.

*) Het Instituut voor Politiek en Sociaal Onderzoek werd in 1968 door P. De GROOT opgericht en geniet zijn bijzondere belangstelling.

Behoort bij brief no. 1275.149

6. Hoewel de CPN-leiding tegenover haar achterban graag staande houdt dat er op het vlak van de autonomie van de CPN, zoals die in het verleden werd gepraktiseerd, niets is veranderd, heeft de heer De GROOT er in een artikel in De Waarheid (dd. 6-3-1976) een omschrijving van gegeven, waarmee de partij alle kanten op kan: "Onze opgave als partij van de Nederlandse werkers is om strijd te voeren tegen het monopoliekapitalisme in ons eigen land en voor vrede en veiligheid in de wereld, waarbij de Sowjet-Unie en de socialistische landen onze natuurlijke bondgenoten zijn. Dat houdt ook internationale solidariteit in, wanneer hierdoor deze doelstellingen worden gediend". Het staat voor de CPN-leiding vast dat 'deze doelstellingen' niet gediend zijn met ex-communicatie van de Chinese communistische partij.

7. De pro-Russische communisten in Nederland houden er rekening mee dat zij op de 'mestvaalt van de arbeidersbeweging' terecht zullen komen, omdat de CPSU nu eenmaal meer gebaat is bij een goede relatie met een loyale communistische partij. Tot dusverre staat men er van Sowjet-zijde echter nog op dat de pro-Russische groeperingen hun activiteiten normaal voortzetten; wellicht om hun waarde als onderhandelingsobject niet te verminderen.

8. Het CPN-streven naar normalisering van de betrekkingen met de CPSU heeft de CPN in de internationale communistische beweging in een merkwaardige positie gebracht. Terwijl bij andere Westeuropese communistische partijen de tendens blijkt te bestaan zich ten opzichte van de CPSU minder meegaand op te stellen, heeft de CPN zich met betrekking tot controversiële zaken als de behandeling van dissidenten in de Sowjet-Unie, de 'dictatuur van het proletariaat' en wellicht ook de discrepantie tussen nationale identiteit en 'proletarisch internationalisme', opgesteld achter de CPSU-standpunten dienaangaande.

Behoort bij brief no. 1275.149

De beschouwing van de Sowjet-Unie als 'natuurlijke bondgenoot' betekent ook een grotere mate van ondersteuning van de Sowjet-buitenlandse politiek. Dat blijkt onder meer uit de berichtgeving in De Waarheid inzake Portugal, Angola en andere internationale kwesties. Waar voorheen de vrees om weer onder de CPSU-invloed te geraken de CPN weerhield van al te nauwe bindingen met Westeuropese communistische partijen, is het nu wellicht juist de met de CPSU gevoelde verwantschap, voortkomend uit orthodox communistische opvattingen, die het zoeken naar aansluiting bij westerse zusterpartijen in de weg staat. De CPN-leiding heeft het proces naar normalisering van de betrekkingen met de CPSU in gang gezet vanuit de overweging dat pas relaties met andere partijen kunnen worden opgebouwd nadat met de moederpartij (CPSU) een harmonieuze verhouding is ontstaan. De vraag doet zich voor of deze CPN-strategie niet tot gevolg zal hebben dat de CPN de aansluiting mist bij de huidige ontwikkelingen in het Westeuropese communisme.

3 mei 1976

Wetenschappelijk gezien is de door A gevolgde methodologie waarschijnlijk het meest verantwoord. Het analyseren van benoemingen en ontslagen van protégé's van de hoogste Sowjetleiders kan inderdaad inzicht verschaffen in de machtsverhoudingen in het Kremlin.

Men kan zich echter afvragen of deze techniek niet vruchtbaarder is voor de historicus om daarmee achteraf een bepaalde ontwikkeling te kunnen verklaren dan voor een politieke commentator om de actuele stand van zaken op te maken en zo mogelijk voorspellingen te kunnen doen. Voorts is het sterk de vraag of de mutaties sinds 1966 omvangrijk en ingrijpend genoeg zijn om daaruit beslissende conclusies te trekken. Tenslotte staat het te bezien of de huidige infrastructuur en informele hiërarchie in de Sowjet-Unie voldoende doorzichtig is om bepaalde personele veranderingen op hun juiste waarde te schatten. Hoewel de door A gebezigde methode wetenschappelijk gerechtvaardigd lijkt, wekt de uitwerking toch wel enige twijfel aan de resultaten. Het hele stuk vestigt de indruk dat het zich, alle pretenties van objectiviteit ten spijt, sterk afzet tegen de journalistieke benadering van de machtsverhoudingen in de Sowjet-Unie, zoals die met name in voorjaar 1970 vorm aannam.

Deze populaire interpretatie van bepaalde gebeurtenissen en geruchten van eind 1969, begin 1970, liet partijleider BREZHNEV naar de alleenheerschappij grijpen ten koste van met name premier KOSYGIN. Tegen deze hypothesen en simplificaties heeft A zich terecht kritisch opgesteld zonder echter geheel aan het gevaar te zijn ontkomen om uit reactie a priori een tegenovergestelde positie in te nemen. Deze enigszins vooringenomen standpuntbepaling heeft toch wel wat afbreuk gedaan aan de overigens zeer informatieve studie van A. Al te voorbarig worden BREZHNEV's mogelijke successen gekleineerd tegenover die van zijn eventuele concurrenten. Geheel in strijd met de gevolgde wetenschappelijke methode is A daartoe nogal eens eclecticisch en apodictisch te werk gegaan. Dit blijkt bijv. bij beschouwing van de conclusies op pg. 5:

ad. 14 Het is inderdaad teveel gezegd, om zoals sommige waarnemers vorig jaar hebben gedaan, te beweren dat BREZHNEV in navolging van vroegere absolute Sowjetdictators een persoonlijke dictatuur heeft gevestigd. Dat neemt niet weg dat BREZHNEV zich sinds eind 1969 actief en opvallend met een aantal zaken heeft bemoeid, die normaliter niet onder zijn verantwoordelijkheid vallen. A geeft hiervan weliswaar enige voorbeelden zonder ze trouwens afdoende te kunnen verklaren, maar laat enige van de meest in het oog springende geheel onbesproken. Juist door deze feitelijke gebeurtenissen heeft BREZHNEV zich in het laatste anderhalve jaar zoal niet als "alleenheerser" dan toch wel als *primus inter pares* gepousseerd.

ad. 15 Terwijl A vaststelt dat de reële macht van BREZHNEV niet noemenswaard is toegenomen, weet hij toch geen verklaring te geven van het feit dat de partijleider in het afgelopen jaar aan prestige heeft gewonnen en "ongebruikelijk" veel aandacht in de Sowjetpers heeft gekregen. Dit onmiskenbare feit schijnt op zichzelf toch een zekere "machtstoename" voor BREZHNEV te impliceren, ook al is die dan niet duidelijk omgezet in voor hem voordelige personele mutaties. Overigens zijn er sinds 1966 relatief weinig benoemingen en ontslagen in partij- en overheidsapparaat geweest en blijft het altijd riskant de daarbij betrokken personen te koppelen aan bepaalde topleiders of machtsgroepen. Persoonlijke verbintenissen zijn niet immuun voor factoren als tijd en macht, zeker niet in een superbureaucratie als de Sowjetrussische

- ad. 16 A weet nergens waar te maken dat KOSYGIN zijn gezag en greep op de regering heeft versterkt. Zoiets kan alleen met recht betoogd worden als men zijn uitgangspunt kiest in de geruchten van vorig jaar, als zou KOSYGIN van het toneel verdwijnen - hetgeen A met zoveel woorden ontkent. Werkelijke verandering in de positie van de premier is nauwelijks aantoonbaar, of het moest al zijn dat hij partijleider BREZHNEV enige typische regeringsverantwoordelijkheden naar zich toe heeft zien trekken. De bewijsvoering voor de verbetering van de gezondheid van KOSYGIN is even aanvechtbaar als die voor de verslechtering van BREZHNEV's conditie.
- ad. 17 In de status van president PODGORNÝ schijnt inderdaad weinig verandering te zijn gekomen. Toch mag de opvatting van een aantal waarnemers niet onvermeld blijven, volgens welke PODGORNÝ in de loop der jaren zijn aanvankelijk voornamelijk ceremoniële functie steeds meer inhoud heeft weten te geven en dat hij het onder hem staande apparaat heeft uitgebouwd tot een reële machtsfactor.
- ad. 18 A's inschatting van de positie van KIRILENKO en SOESLOW lijkt eveneens al te zeer ingegeven uit reactie op de geruchten van vorig jaar. Dat BREZHNEV's rechterhand KIRILENKO begin 1970 opeens meer op de voorgrond trad kan heel wel verband hebben gehouden met een aantal ziektegevallen in het Politburo, die toen de aandacht trokken. Dat SOESLOW in diezelfde periode zo opvallend weinig van zich deed horen kan eveneens hebben samenhangen met zijn labiele gezondheid. In elk geval is er weinig aanleiding te spreken van een verbetering in de positie van de man, die sinds jaar en dag reeds staat aangeschreven als de tweede man in de onofficiële partijhiërarchie en als de grote Spielmacher achter de schermen.
- ad. 19 De voortdurende rivaliteit tussen BREZHNEV en SHELEPIN lijkt
ad. 20 een van de weinige aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheden, die met behulp van de door A gevolgde methode aantoonbaar is. De belangrijkste mutaties sinds 1966 lijken het meest in het nadeel van SHELEPIN te hebben gewerkt. Zelf werd hij in 1967 als partijsecretaris ontslagen en "gedegradeerd" tot vakbondsvoorzitter, terwijl in dezelfde periode een niet gering aantal van zijn protegé's (uit de zg. Komsomol-groep) aan de dijk werd gezet. Algemeen wordt aangenomen dat SHELEPIN samen met SOESLOW een groot aandeel heeft gehad in het "monsterverbond", dat eind 1964 CHROESTSJOV ten val bracht. Het anti-CHROESTSJOV-front zou destijds geopteerd hebben voor een overgangsbewind van de compromis-figuren BREZHNEV en KOSYGIN, van wie geen eigenmachtige politiek werd verwacht. SHELEPIN zou zich echter al spoedig naar voren gedrongen hebben als een serieus kandidaat voor het leiderschap van de partij. Omdat men in hoge regerings- en partijkringen algemeen bevreesd schijnt te zijn geweest voor deze harde en ambitieuze carriërist, die dankzij zijn loopbaan "veel wist", lukte het BREZHNEV een gemeenschappelijk front tegen zijn rivaal te recrutereren, dat in 1967 een voorlopig einde aan zijn aspiraties maakte. SHELEPIN schijnt zijn ambities echter niet te hebben opgegeven en het is deze achtergrond waartegen men veel van de "zuiveringen" in 1970, met name die in het Agitprop-apparaat, heeft geplaatst. Het merendeel van de ontslagenen konden met meer of minder recht als SHELEPIN-aanhangers geïdentificeerd worden. Deze "zuivering" moet echter niet zoeer gezien worden als een persoonlijke overwinning van BREZHNEV, dan wel als een gezamenlijke operatie van de oude garde in de CPSU-top, die bevreesd is voor de opmars van de "jonge generatie", waarvan SHELEPIN een vertegenwoordiger is, en die krampachtig de status quo wil handhaven.

B gaat in zijn beschouwing uit van een bepaalde visie op de machtsverhoudingen in Moskou, waarvoor de door A gebezigde methode niet als basis dient, maar hoogstens als adstructiemateriaal. Uitgaande van het ervaringsfeit, dat BREZHNEW zich de laatste tijd heeft ontpopt als de dominerende figuur in "de collectieve leiding", ziet hij zijn visie bevestigd door een reeks mutaties, die in het voordeel van BREZHNEW zouden zijn.

B. constateert dan dat BREZHNEW sinds de uitschakeling van de Komsomol-groep van SHELEPIN geen duidelijk te identificeren fracties tegenover zich vindt, en concludeert daaruit dat BREZHNEW zonder kleerscheuren uit het 24ste CPSU-congres te voorschijn zal komen.

Methodologisch valt A ongetwijfeld boven B te prefereren, doch zowel qua visie als uitwerking verdient B de voorkeur.

De recente ontwikkelingen in de Sowjet-Unie, weerspiegeld door de feiten en door de Sowjetpers, wijzen in de richting van een "re-ideologisering", die hand in hand gaat met een onmiskenbaar voortsluipende "restalinisatie". Het zwaartepunt van die "restalinisatie" ligt niet zozeer in een eerherstel van STALIN's persoon als wel van diens leer. Het opvallendste is de hernieuwde aandacht voor STALIN's conceptie van de "klassepartij", die een voorhoede-rol te spelen heeft in de zich verscherpende klassestrijd. Deze aandacht blijkt vooral uit de toenemende kritiek op CHROESTSJOW's veroordeling van de theorie van "de verscherping der klassestrijd".

Het accent op die voorhoede-rol van de partij zal ook de positie van BREZHNEW als partijleider ongetwijfeld sterker maken. En het ziet er naar uit dat BREZHNEW hierbij weinig in de weg zal worden gelegd door "de oude garde", die nog altijd de overgrote meerderheid van de Sowjet-leiding uitmaakt en alleen maar gebaat lijkt bij een (desnoods nog straffere) handhaving van de status quo.

Gezien de gesignaleerde "re-ideologisering" is het, om de doelstellingen van de Sowjetleiders te doorgronden, weer meer dan ooit zaak tussen de regels van de theoretische verhandelingen door te lezen en hun ideologische code te ontcijferen. Op die wijze zullen ook de resultaten van het komende CPSU-congres moeten worden benaderd. Onvoorziene wendingen voorbehouden zal het congres waarschijnlijk geen opzienbarende verrassingen opleveren, maar in omstandig partijjargon (mogelijk in de vorm van een veroordeling van enige van CHROESTSJOW's "revisionistische afwijkingen") de machtspositie van de partij verstevigen en daarmee ook die van de huidige partijleider.